

Doplnění gramatiky 10. lekce (Bartoňkova skripta)

STUPŇOVÁNÍ ADJEKTIV

Většina přídavných jmen může vyjadřovat zvláštními tvary trojí stupeň vlastnosti:

- **pozitiv** I. stupeň – vyjadřuje základní míru nějaké vlastnosti, např. „krátký“
- **komparativ** II. stupeň – vyjadřuje větší míru nějaké vlastnosti, např. „kratší“
- **superlativ** III. stupeň – vyjadřuje největší míru dané vlastnosti, např. „nejkratší“

Komparativ

Komparativ (II. stupeň) se tvoří od **adjektiv všech deklinací** přidáním koncovky **-ior** (pro **maskulina** a **feminina**) a **-ius** (pro **neutra**) k adjektivnímu kmeni, který získáme odtržením koncovky od genitivu singuláru:

pozitiv	gen. pozitivu	sg. komparativ	překlad
<i>altus, a, um</i>	<i>alt-ī</i>	<i>alt-ior, alt-ius</i>	vyšší, dost (poněkud, příliš) vysoký
<i>dulcis, e</i>	<i>dulc-is</i>	<i>dulc-ior, dulc-ius</i>	sladší, příliš sladký
<i>fēlix</i>	<i>fēlic-is</i>	<i>fēlic-ior, fēlic-ius</i>	šťastnější, dost šťastný

V genitivu sg. mají **všechny rody** koncovku **-iōris**. Komparativy adjektiv se skloňují jako substantiva 3. deklinace se souhláskovým kmenem (vzory *victor, nomen*). V ablativu singuláru tedy mají **-e**, v genitivu plurálu **-um** a v nominativu, akuzativu a vokativu plurálu neuter **-a**.

Stejně jako v ostatních případech platí i zde pravidlo o skloňování neuter. Jejich akuzativ a nominativ singuláru je proto shodný s nominativem (zakončen na **-ius**), ačkoliv ve všech ostatních pádech mají sufix **-ior-**.

	m. + f. singulár	n. singulár	m. + f. plurál	n. plurál
nom.	<i>alt-ior</i>	<i>alt-ius</i>	<i>alt-iōrēs</i>	<i>alt-iōra</i>
gen.		<i>alt-iōris</i>		<i>alt-iōrum</i>
dat.		<i>alt-iōrī</i>		<i>alt-iōribus</i>
ak.	<i>alt-iorem</i>	<i>alt-ius</i>	<i>alt-iōrēs</i>	<i>alt-iōra</i>
vok.	<i>alt-ior</i>	<i>alt-ius</i>	<i>alt-iōrēs</i>	<i>alt-iōra</i>
abl.		<i>alt-iōre</i>		<i>alt-iōribus</i>

Skloňování komparativu je tedy odlišné od skloňování adjektiv 3. deklinace:

	singulár		plurál	
	pozitiv	komparativ	pozitiv	komparativ
nom.	brev-is, brev-e	brev-ior, brev-ius	brev-ēs, brev-ia	brev-iōr-ēs, brev-iōr-a
gen.	brev-is	brev-iōr-is	brev-ium	brev-iōr-um
dat.	brev-ī	brev-iōr-ī	brev-ibus	brev-iōr-ibus
ak.	brev-em, brev-e	brev-iōr-em, brev-ius	brev-ēs, brev-ia	brev-iōr-ēs, brev-iōr-a
vok.	brev-is, brev-e	brev-ior, brev-ius	brev-ēs, brev-ia	brev-iōr-ēs, brev-iōr-a
abl.	brev-ī	breviōr-e	brev-ibus	brev-iōr-ibus

Užití komparativu:

1. **Srovnání vlastností** dvou osob nebo věcí, přičemž **druhý člen** srovnání je v **prostém ablativu** (*ablativus comparationis*) nebo je uvozen **spojkou quam** „než“. Jméno, které následuje po spojce *quam* je v pádě, který vyžaduje věta. Např.:

Paulus matri est similior quam patri. Paulus je více podoben matce než otci.

Nihil tua vita carius (est). Nic není dražší než tvůj život.

Dignitas, quā nihil potest esse praestantius. Důstojnost, nad níž nemůže být nic důležitějšího (významnějšího).

2. **Komparativ absolutní** neuvádí srovnání a vyjadřuje **vysokou míru** určité vlastnosti. Do češtiny jej překládáme pomocí příslovcí „poněkud, značně, příliš, dost“ ... + pozitiv adjektiva.

Responsum tuum brevius erat. Tvá odpověď byla poněkud/příliš krátká.

Překlad českého „mnohem“

České „mnohem“ v kombinaci s komparativem (mnohem krásnější, mnohem lepší atd.) se do latiny překládá pomocí *multo*, které se přidá před komparativ podobně jako v češtině.

Multo je samo neměnné a nijak neovlivňuje tvar komparativu (je v pádě, rodu a čísle vyžadovaném větou). Např.:

puer (puella) multo pulchrior *pueri (puellae) multo pulchriores*
mnohem krásnější chlapec (dívka) mnohem krásnější chlapci (dívky)

oppidum multo pulchrius *oppida multo pulchriora*
mnohem krásnější město mnohem krásnější města

Superlativ

Superlativ (III. stupeň) se tvoří třemi způsoby, pro všechny jsou typické zdvojené hlásky, a to buď *-ss-*, *-rr-* nebo *-ll-*. Všechny superlativy se skloňují jako **adjektiva 1. a 2. deklinace**.

1. Od většiny adjektiv všech deklinací se tvoří připojením koncovek ***-issimus*** (pro maskulina), ***-issima*** (pro feminina) a ***-issimum*** (pro neutra) k adjektivnímu kmeni.

pozitiv	adjektivní kmen	superlativ	překlad
<i>altus, a, um</i>	<i>alt-ī</i>	<i>alt-issimus, a, um</i>	nejvyšší, velmi (převelice) vysoký
<i>dulcis, e</i>	<i>dulc-is</i>	<i>dulc-issimus, a, um</i>	nejsladší, velmi sladký, přesladký
<i>fēlix</i>	<i>fēlic-is</i>	<i>fēlic-issimus, a, um</i>	nejšťastnější, převelice šťastný

2. Adjektiva **všech deklinací** zakončená v nom. sg. maskulina na ***-er*** tvoří superlativ připojením koncovek ***-rimus*** (pro maskulina), ***-rima*** (pro feminina), ***-rimum*** (pro neutra) k **nom. sg. maskulina**, tedy **nikoli ke kmeni**.

pozitiv	superlativ	překlad
<i>asper, a, um</i>	<i>asper-rimus, a, um</i>	nejdrsnější, velmi drsný
<i>pulcher, chra, chrum</i>	<i>pulcher-rimus, a, um</i>	nejkrásnější, velmi krásný, překrásný
<i>acer, acris, acre</i>	<i>acer-rimus, a, um</i>	nejostřejší, velmi ostrý

3. Následujících **šest adjektiv**, zakončených v nom. sg. maskulina na **-ilis**, tvoří superlativ přidáním koncovky **-limus** (pro maskulina), **-lima** (pro feminina), **-limum** (pro neutra) k **adjektivnímu kmeni**:

pozitiv		adjektivní kmen	superlativ	překlad
<i>facilis, e</i>	snadný	<i>facil-is</i>	<i>facil-limus, a, um</i>	nejsnazší, velmi snadný
<i>difficilis, e</i>	obtížný	<i>difficil-is</i>	<i>difficil-limus, a, um</i>	nejtěžší, velmi obtížný
<i>similis, e</i>	podobný	<i>simil-is</i>	<i>simil-limus, a, um</i>	nejpodobnější, nejvíce podobný, velmi podobný
<i>dissimilis, e</i>	nepodobný	<i>dissimil-is</i>	<i>dissimil-limus, a, um</i>	nejvíce nepodobný, velmi nepodobný
<i>gracilis, e</i>	štíhlý	<i>gracil-is</i>	<i>gracil-limus, a, um</i>	nejštíhlejší, velmi štíhlý
<i>humilis, e</i>	nízký	<i>humil-is</i>	<i>humil-limus, a, um</i>	nejnižší, velmi nízký

Ostatní adjektiva zakončená v nom. sg. na **-ilis** tvoří superlativ **pravidelně**, tj. přidáním koncovky **-issimus, a, um** k adjektivnímu kmeni, např.:

<i>utilis, e</i>	užitečný	<i>util-is</i>	<i>util-issimus, a, um</i>	nejužitečnější, velmi užitečný
------------------	----------	----------------	----------------------------	--------------------------------

Užití superlativu:

- Vyjadřuje **nejvyšší míru vlastnosti** ve vztahu **ke všem ostatním** předmětům či osobám, přičemž tyto stojí většinou v **genitivu partitivním**, popř. mohou být v **ablativu s předložkami ex, de** nebo v akuzativu s předložkou *inter*.
Ille vir audacissimus omnium est. Ten člověk je nejodvážnější ze všech.
Ille vir audacissimus ex omnibus est. Ten člověk je nejodvážnější ze všech.
Ille vir audacissimus inter omnes est. Ten člověk je nejodvážnější ze všech.
- Superlativ absolutní** stojí samostatně a vyjadřuje **velmi vysokou míru vlastnosti**. Do češtiny jej překládáme příslovcem „**velmi**“ + **pozitiv** nebo pomocí předpon „**pře-, pra-**.“
mons altissimus velmi vysoká (převysoká) hora

Nepravidelné stupňování

Některá adjektiva vytvářejí nepravidelné tvary komparativu a superlativu:

<i>bonus, a, um</i>	dobrý	<i>melior, melius</i>	<i>optimus, a, um</i>
<i>malus, a, um</i>	špatný, zlý	<i>peior, peius</i>	<i>pessimus, a, um</i>
<i>magnus, a, um</i>	velký	<i>maior, maius</i>	<i>maximus, a, um</i>
<i>parvus, a, um</i>	malý	<i>minor, minus</i>	<i>minimus, a, um</i>
<i>multus, a, um</i>	mnohý	<i>plūs (n.)</i>	<i>plūrimus, a, um</i>

Plūs, plūrēs, plūra

Komparativ *plūs* „více“ je vlastně neutrum substantivní, které se používá většinou pouze v nominativu a akuzativu. Pojí se podobně jako neutrum *multum* s genitivem partitivním podstatných jmen hromadných a látkových, např.:

<i>mutum auri</i>	hodně zlata
<i>plus pecuniae</i>	více (větší množství) peněz
<i>plus auri</i>	více (větší množství) zlata

Kromě tohoto tvaru se používá ještě genitivu **plūris** ve spojení se slovesy významové skupiny „cenit si, hodnotit“, např.:

existimare, habere, ducere pluris více si cenit, více si vážit

V **plurálu** má toto adjektivum **všechny tvary**. V **genitivu plurálu** však má proti ostatním komparativům koncovku **-ium**.

	m. + f.	n.
nom.	<i>plūrēs</i>	<i>plūra</i>
gen.	<i>plūrium</i>	
dat.	<i>plūribus</i>	
ak.	<i>plūrēs</i>	<i>plūra</i>
vok.	<i>plūrēs</i>	<i>plūra</i>
abl.	<i>plūribus</i>	

Např.: *plures arbores*

více stromů

Maior, minor nātū

České „mladší“, „nejmladší“ a „starší“, „nejstarší“ latina vyjadřuje pomocí komparativů a superlativů adjektiv *magnus* a *parvus*, ke kterým připojuje ablativ *nātū*, tj. doslova „narozněním“.

(filius) maior nātū starší (syn) *(filius) maximus nātū* nejstarší (syn)
(filius) minor nātū mladší (syn) *(filius) minimus nātū* nejmladší (syn)

Plurálu *maiōrēs, um* se používá ve významu „předkové“ (např. *mōre maiōrum* „podle zvyku předků“).

Opisné stupňování

Adjektiva zakončená v nom. sg. maskulina na **-eus, -ius, -uus** tvoří tzv. **stupňování opisné**, tj. **komparativ** pomocí adverbia *magis* (více) a **superlativ** pomocí adverbia *maximē* (nejvíce). Tato adverbia se pojí s pozitivem adjektiva příslušného rodu.

necessarius, a, um nezbytný *magis necessarius, a, um* *maxime necessarius, a, um*
idoneus, a, um vhodný *magis idoneus, a, um* *maxime idoneus, a, um*

Nedoložený nebo málo užívaný pozitiv

U některých adjektiv známe pouze nepravidelné tvary komparativů a superlativů. U jiných se pozitiv sice dochoval, ale užívá se jen v ustálených spojeních nebo ve specifickém významu (např. *dī inferī* „podsvětní bohové“, *dī superī* „nebešťané“, *posterō diē* „druhého/následujícího dne“, *posterī, -ōrum, m.* „potomci“). Přehled najdete u Novotného, §65.

U adjektiv jako *īnfimus, extrēmus, summus, ...* záleží na jejich postavení k substantivu, které rozvíjejí. Stojí-li za substantivem, vztahují se k věci jako celku; předcházejí-li substantivu, vyjadřují pouze část věci, např.:

mons summus
summus mons

nejvyšší hora
vrchol hory

TVOŘENÍ ADVERBIÍ

1. Od adjektiv **1. a 2. deklinace** tvoříme adverbia přidáním koncovky **-ē** ke **kmeni**, který dostaneme **odtržením** koncovky **-ī** od **genitivu singuláru** maskulina. Např.:

nom.	gen.	adverbium
<i>clārus, a, um</i>	<i>clār-ī</i>	<i>clār-ē</i>
<i>asper, era, erum</i>	<i>asper-ī</i>	<i>asper-ē</i>
<i>pulcher, chra, chrum</i>	<i>pulchr-ī</i>	<i>pulchr-ē</i>

2. Od adjektiv **3. deklinace** tvoříme adverbia přidáním koncovky **-iter** nebo **-er** ke **kmeni**, který dostaneme **odtržením** koncovky **-is** od **genitivu singuláru**. Koncovku **-er** přidáváme k těm kmenům adjektiv, která jsou v nom. sg. zakončena na **-āns, -ēns** a v gen. sg. na **-antis, -entis**. V **ostatních případech** přidáváme koncovku **-iter**. Např.

nom.	gen.	adverbium
<i>ācer, acris, acre</i>	<i>ācr-is</i>	<i>ācr-iter</i>
<i>brevis, e</i>	<i>brev-is</i>	<i>brev-iter</i>
<i>fēlix</i>	<i>fēlic-is</i>	<i>fēlic-iter</i>
<i>sapiēns</i>	<i>sapient-is</i>	<i>sapient-er</i>
<i>prūdēns</i>	<i>prūdent-is</i>	<i>prūdent-er</i>

Několik adverbii se tvoří nepravidelně:

<i>bonus, a, um</i>	<i>bene</i>	dobře
<i>malus, a, um</i>	<i>male</i>	špatně
<i>facilis, e</i>	<i>facile</i>	snadno, lehce
<i>difficilis, e</i>	<i>difficulter, non facile</i>	obtížně, nesnadno
<i>audāx, cis</i>	<i>audācter</i>	směle, opovážlivě

Některá adverbia jsou ustrnulé pády adjektiv (ak. sg. i pl., abl. sing. i pl.), např.:

<i>cēterum</i>	ostatně	<i>falsō</i>	neprávem
<i>multum</i>	mnoho	<i>rārō</i>	zřídka
<i>paulum</i>	málo	<i>necessāriō</i>	nutně, nevyhnutelně
<i>postrēmum</i>	konečně, nakonec	<i>tūtō</i>	bezpečně
<i>aliās</i>	jindy	<i>citō</i>	rychle

Latina má i další adverbia, která nejsou tvořena od adjektiv, např. *saepe* „často“ nebo *ibi* „tam“.

STUPŇOVÁNÍ ADVERBIÍ

Komparativ adverbii odpovídá komparativu adjektiv neuter v akuzativu singuláru (koncovka -*ius*). Komparativ adverbia tedy dostaneme tak, že od příslušného adjektiva vytvoříme tvar komparativu pro neutra (např. pro *breviter* „krátce“ od adjektiva *brevis, e* „krátký“, tj. *brevius*).

Superlativ adverbii se tvoří připojením koncovky *-ē* ke kmeni superlativu adjektiv, tj. tvoří se stejně jako adverbia od adjektiv 1. a 2. deklinace. Superlativ adverbia tedy dostaneme tak, že od příslušného adjektiva vytvoříme superlativ, od genitivu odtrhneme *-ī* a přidáme koncovku *-ē* (např. pro *breviter* „krátce“ od adjektiva *brevis, e* „krátký“: *brevissimus* → *brevissim-ī* → *brevissim-ē*).

<i>honestē</i>	čestně	<i>honestius</i>	čestněji	<i>honestissimē</i>	nejčestněji
<i>pulchrē</i>	krásně	<i>pulchrius</i>	krásněji	<i>pulcherrimē</i>	nejkrásněji
<i>breviter</i>	krátce	<i>brevius</i>	kratčeji	<i>brevissimē</i>	nejkratčeji
<i>difficulter</i>	nesnadno, obtížně	<i>difficilius</i>	obtížněji	<i>difficillimē</i>	nejobtížněji
<i>dubiē</i>	nejistě	<i>magis</i>	s větší	<i>maximē</i>	s největší
		<i>dubiē</i>	nejjistotou	<i>dubiē</i>	nejjistotou

Nepravidelné stupňování:

<i>male</i>	špatně	<i>peius</i>	hůře	<i>pessimē</i>	nejhůře
<i>bene</i>	dobře	<i>melius</i>	lépe	<i>optimē</i>	nejlépe
<i>magnopere</i>	velmi	<i>magis</i>	více	<i>maximē</i>	nejvíce
<i>paulum</i>	málo	<i>minus</i>	méně	<i>minimē</i>	nejméně
<i>multum</i>	mnoho	<i>plūs</i>	více	<i>plūrimum</i>	nejvíce

Adverbia od adjektiv s nepravidelným stupňováním se stupňují ve většině případů podle stejných pravidel jako ostatní adverbia. Odlišný je tvar *magis* „více“ a superlativ *plūrimum* „nejvíce, nejčetněji“.

Použití komparativu a superlativu adverbii

Použití komparativu a superlativu adverbii je obdobné jako u adjektiv:0

- **vyjádření srovnání:** ablativ srovnávací nebo spojka *quam*;
- **absolutní užití** pro vyjádření maximální míry vlastnosti: překlad pomocí „poněkud“, „velmi“, „pře-“, apod. stejně jako u adjektiv.

DEPONENTNÍ SLOVESA TYPU CAPIŌ

K tzv. smíšené konjugaci (typ *capiō*) patří i deponentní slovesa, např. *morior, morī, mortuus sum* „zemřít“ nebo *patior, patī, passus sum* „trpět“. Tvary deponentních sloves typu *capiō* se tvoří stejně jako tvary příslušných sloves nedeponentních, mají však pasivní význam, např. *caperetur* „byl by chytán“ a *moretur* „umíral by“ nebo *capiuntur* „jsou chytáni“ a *moriuntur* „umírají“.

PŘEHLED KONJUGACÍ

Příslušnost slovesa ke konjugaci poznáme podle zakončení 1. os. sg. indikativu přítomného aktiva a infinitivu přítomného aktiva. Tyto informace najdeme ve slovníku.

	1. konjugace	2. konjugace	3. konjugace	4. konjugace	Typ <i>capiō</i>
1. os. sg. ind. prez. akt.	-ō	-eō	-ō	-iō	-iō
inf. prez. akt.	-āre	-ēre	-ere	-īre	-ere
příklad	<i>laudō, āre</i> <i>narrō, āre</i>	<i>moneō, ēre</i> <i>videō, ēre</i>	<i>legō, ere</i> <i>parcō, ere</i>	<i>audiō, īre</i> <i>oboediō, īre</i>	<i>capiō, ere</i> <i>fugiō, ere</i>

U deponentních sloves je to stejné, místo aktivních tvarů jsou příslušné tvary pasivní:

	1. konjugace	2. konjugace	3. konjugace	4. konjugace	Typ <i>capiō</i>
1. os. sg. ind. prez. akt.	-or	-eor	-or	-ior	-ior
inf. prez. akt.	-ārī	-ērī	-ī	-īrī	-ī
příklad	<i>hortor, ārī</i>	<i>vereor, ērī</i>	<i>loquor, ī</i>	<i>blandior, īrī</i>	<i>morior, ī</i>